

Torsdag med THORS

Hbl 19.3.81

Det var förra veckan tal om användningen av svenska namn på orter där befolkningens språk huvudsakligen är finska, t.ex. Nyslott och Villmanstrand. Ett väsentligt moment i framställningen skall här rättas. De berörda svenska namnen erkänns även i officiell text (se förordning 896 år 1972 och särskilt bilagan till denna). Det är således fullt riktigt att använda namn som **Villmanstrand**, **Nyslott** och **St Michel** i skrivelser till myndigheter.

Samme frågeställare som ställde frågan om dessa svenska namn berör också bruket av namn som **Helsinki** och **Turku** i engelskspråkig och annan utländsk korrespondens. Kan man inte skriva **Helsingfors** och **Åbo** i stället?

Onekligen är den finska formen av namnet på Helsingfors dominerande i de stora kulturspråken; i fråga om namnet på Åbo kan möjligen en viss vacklan förekomma. Det väsentliga är att se till att ingen missuppfattning kan uppkomma, om man använder de svenska namnen. Själv har jag i korrespondens med nära bekanta brukat använda de svenska beteckningarna.

Samma frågeställare undrar över ett par namn på hållplatser i Helsingfors. En heter **Gjuteri** (fi. **Valimo**). Det vore naturligare att ha formen **Gjuteriet**, menar jag. — Varför **Ilmala** inte har något svenskt namn, vet jag inte.

En annan frågeställare frågar: "Vilket uttal av pronomen **de** bör man använda i vår tid?"

Spörsmålet har tidigare berörts i spalten, men det kan tas upp här, trots det.

Onekligen är **de** (så uttalat) den ursprungliga formen; i nutiden förekommer den stundom vid uppläsning av text. Uttalsformen **di** är känd från 1500-talet. Den har in i vår tid förekommit, förutom i Finland, också i södra Sverige, och

DE OCH DI OCH DOM hör till de kära gamla spörsmålen som ganska regelbundet dyker upp i spalterna. Här utreds uttalsfrågan av prof. Thors som också berättar om dialektordet "larpa".

jag har skånska bekanta som säger "di". Formen "dom" är förhärskande i Sverige f.ö. och är genuin i dialekterna i södra Finland. Den är känd från slutet av 1600-talet. — Dialekterna i Norrland och Österbotten använder **dem** också som subjekt ("när kommer dem").

Formen **dom** håller på att sprida sig också i vanligt högspråkligt tal hos oss, men det skall inte förtigas, att det finns ganska många, t.ex. i Helsingfors, som ogillar den och betraktar den som ovärdad. Allt talar dock för att **dom** kommer att bli den segrande formen i all svenska.

En frågande har tagit upp det östnyländska dialektordet **larpa**. Det har skiftande betydelser: "upplösa (t.ex. ett nystan)", "stulta", "smutsa". Frågeställaren ger som exempel: "Sköt du årona, så larpar jag (t.ex. långreven)", "Kon larpar höet under sig", "Han larpar hem allt möjligt".

Vad ursprunget angår, är det tydligt att **larpa** hör samman med ett likalydande norskt dialektord, som bl.a. betyder "smutsa ned", och med ett svenskt dialektord **larpa** med liknande betydelse, känt åtminstone från Östergötland. Ordet kan höra ihop med stammen i **slarv**, vara bildat till en s-lös variant av denna.

Flera frågor måste stå över till nästa vecka.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 26.3.81

FIKONSPRÅK och krångelsvenska är på tapeten i dagens Thorsspalt. De som älskar att svänga sig med facktermer och invecklade konstruktioner får inga applåder här — i stället antyder professorn att de kanske lider av språklig lättja...

En frågeställare kommer med ett spörsmål av allmänt intresse. Han citerar en facktidsskrift som nyligen tryckte en rapport med en mängd främmande termer (från ett annat fack än tidskriftens eget). Den frågande undrar: "Är det verkligen nödvändigt att skriva ett så konstifikt 'fikonspråk'?"

Frågan är högst berättigad. I vår tid har en grupp som ofta beskyllts för att skriva invecklat, nämligen juristerna (och i synnerhet beslutsfattare på hög nivå) försökt göra något åt sitt svårbegripliga språk. Så har det faktiskt gjorts något åt kanslisvenskan, särskilt i Sverige men också hos oss.

Men 'fikonsvenskan' gör sig också märkbar på andra områden. Författaren till den artikel som åsyftas i frågeställarens brev är språkman. Det är dock kanske inte språkmännen som just nu är de värsta tillverkarna av "krångelsvenska" (jag borde kanske i tillkrånglad stil ha kallat dem "lingvistiska producenter").

Man läser mycken konstifik svenska t.ex. i samhällsvetenskaper och närliggande fält. Det krångliga språket på dessa områden har måhända egentligen uppkommit i engelskan (ett språk som f.ö. ofta skrivs beundransvärt klart och elegant) och har, på grund av engelskans väldiga inflytande, brett ut sig på många håll. Det skrivs bl.a.

fruktansvärt krånglig finska, och jag har läst betänkanden, på finska, som av högt kvalificerade finskspråkiga akademiker bedömts som så snåriga, att de varit obegripliga.

Det är, för att ta ett par exempel, inte nödvändigt att tala om "allokering", när man kan skriva "tilldelning" eller att använda "population", när det går bra att bruka ett vanligare ord som "grupp" — i andra fall väljer man kanske hellre "befolkning". Bakom de konstiga orden ligger väl i många fall ett motiv som rätt och slätt kunde benämnas språklig lättja. Det är bekvämt att försvenska ett (för den skrivande och i hans miljö) välkänt engelskt ord.

Vanan att ta upp ett främmande ord är givetvis inte ny. Källorna är bara olika under skilda tider. För något sekel sedan var franska det stora språket, ännu längre tillbaka var det latin, och tyskan har i århundraden varit ett ofta efterbildat mönster, eftersom den i många fall liknar svenskan i sin ordbildning.

En annan frågeställare berör en egendomlig användning av ordet **hår**. Hon säger sig i den bekanta "Illustrerad svensk ordbok" ha funnit några exempel på en **hår**.

Frågeställaren har missuppfattat ordbokens förkortningar. Det ord som avses är det välkända **hårsmån** (även **hårsbredd** kan avses i ordboken). Man säger ju faktiskt "en hårsmån större".

Det kan tilläggas, att det lilla ordet **mån**, egentligen "skillnad, utsträckning" numera huvudsakligen förekommer i en del uttryck som **i någon mån**, **i viss mån** och i sammansättningar. En sammansättning, **hårsmån**, nämndes ovan. En annan är **mannamån**, ordagrant "skillnad på män", dvs. partiskhet.

Carl-Eric Thors